

Лариса Сигаева

**Развитие образования взрослых в Украине:
проблемы и перспективы**

Аннотация. В статье рассматривается проблема развития образования взрослых в современной Украине. Автор определяет объективные факторы, что прелятствуют развитию образования взрослых в стране и определяет перспективные пути его развития.

Ключевые слова: развитие образования взрослых, объективные факторы, перспективы развития

Larysa Sigayeva

Development of adult education in Ukraine: problems and prospects

Summary. In the article the problem adult education development in modern Ukraine is considered. The author determines the objective factors hindering adult education development in the country and determines the perspective ways of its development.

Key words: adult education development, objective factors, perspective ways of development.

УДК 316.648.2:614

**Мірослав Чапка,
Контни Уршула,
м. Місловица**

**ФОРМУВАННЯ ПРАВИЛЬНИХ НАСТАНОВ ЩОДО ПИТАНЬ
БЕЗПЕКИ У ДІТЕЙ, МОЛОДІ ТА ДОРОСЛИХ**

У початковому періоді охорони праці увага була спрямована на пом'якшення негативних наслідків соціальних перемін, які проходили у економічному світі. Поступово родилися нові концепції та ідеї, метою яких було забезпечити безпечні і гігієнічні умови роботи. Останнім часом вчені спостерегли потребу впливання на позиції та поведінку працівників, тому що переважною причиною нещасливих випадків на виробництві є неправильна поведінка людини. Все більшу роль у формуванні настанов та поведінки працівників у сфері безпеки має також *освіта і популяризація здоров'я*. У статті представлено значення формування поведінки і відношення до питань безпеки в періоді дитинства і підліткового віку та безпеки дорослої людини в продуктивному віці, яка веде активну професійну діяльність.

Нова концепція вироблення поведінки та настанов працівників в питаннях безпеки

З початку промислової революції, тобто від початку XIX ст., все гостріше ставало питання забезпечення працівникам безпечних і гігієнічних умов праці. Протягом близько 150 років в цій сфері було багато зроблено, проте тільки тепер, кілька років тому почала розвиватися концепція вироблення у людей відповідних життєвих настанов у питаннях безпеки.

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

Ця концепція передбачає, що для того, аби доросла людина (працівник) мала правильно сформовану позицію у питаннях безпеки, її треба розпочати випрацювати ще в дитинстві. Практичний вираз цієї концепції відобразився в правових нормах, діяльності просвітніх установ, а також в нових методах, техніках і інструментах формування у школах всіх рівнів і спрямування освіти на безпечну поведінку школярів.

У зв'язку з тим, що одне з питань конференції стосується теорії і методології підготовки фахівців в системі постійної професійної освіти, автори цієї праці хочуть представити методику, техніку і інструменти, опрацьовані Центральним інститутом охорони праці (CIOP) для потреб осіб, які професійно займаються формуванням культури безпеки, безпеки праці і ергономії. CIOP є єдиним у Польщі інститутом, який системно опрацював у представленому об'ємі навчання дітей і молоді у дошкільному, молодшому шкільному, середньому шкільному віці і старшокласників, а також студентів вищих навчальних закладів. Метою цієї праці є ознайомлення читача з доступними на ринку освітніми матеріалами, які можуть використовуватися вчителями і викладачами для формування правильного відношення дітей, молоді та дорослих до питань безпеки.

Наступна мета статті – показати, як концепція виховання для безпечного життя і праці реалізується на практиці у дитсадках, школах і вищих навчальних закладах. Останньою метою розробки є вказання на необхідність передбачення аспектів психології розвитку при опрацюванні освітніх матеріалів.

Вже давно закінчилися часи, коли, як це описувала В. Бобровська-Новак, за прикладом Древніх Афін „функцію опікунів малої дитини доручали найчастіше рабам, які доглядали за дитиною під час забави, бавили, укладали спати і допомагали дітям під час гігієнічних процедур.” [1, с. 15]. Сьогодні дітям в більшій мірі, ніж колись, загрожують різного роду небезпеки, і тому необхідно їх як найкраще підготувати, щоб вони могли в більшій ступені уникнути небезпечних ситуацій.

Формування у людини правильного відношення до питань безпеки вже в ранньому дитинстві спрямоване не тільки на підготовку людини до подолання сучасних цивілізаційних загроз в пізніших періодах її життя, але має також випрацювати позитивні настанови з точки зору безпеки і гігієни праці.

Література вказує, що „сучасне розуміння *настанови* містить, як правило, декілька складників: *розумовий* (свідоме переконання або думка даної особи), *афективний* (емоційні або почуттєві порушення), *евалюативний – оціночний* (позитивний або негативний), *мотиваційний* (готовність до дії)” [2, с. 556].

Необхідно звернути увагу на погляди Річарда Петти і Джона Касіоппо, згідно з якими існують принаймні два шляхи впливу умовляння на постання або зміну настанов. Ці автори вказують на:

1. *Центральний шлях впливу умовляння*, який означає вплив за допомогою розумових аргументів, пов'язаних з питанням, якого стосується

настанова, що має сформуватися або змінитися.

2. *Периферійний шлях впливу умовляння*, який означає вплив за допомогою факторів, які супроводять передачу інформації, таких як привабливість особи, яка до чогось переконує, або привабливість способу, яким вона це робить. [3, с. 208]

У формуванні настанов у дітей суттєве значення має другий з перерахованих шляхів впливу переконання, особливо привабливість способу переконання. Важливим елементом, який посилює переконання, є запам'ятання переданого змісту. На підставі проведених досліджень сформульовано внески про те, що чим більш докладно деяка інформація повториться під час гри, тим більше даних діти запам'ятають, а щоб діти бажали повторяти передану інформацію у формі гри, ця інформація повинна бути виразною та жвавою, постаті привабливими, а висловлення можна було легко повторювати. [4, с. 239].

Згідно з польською системою освіти, дошкільне виховання охоплює дітей віком від 3 до 6 років. Центральний інститут охорони праці опрацював освітні матеріали для дітей дошкільного віку. Їх метою є підтримка розвитку освіти дітей дошкільного віку в області безпечної поведінки. Як вказують автори цих матеріалів, дошкільний та молодший шкільний вік – це найбільш стосовний час для здобуття вмінь і навичок, формування настанов та навичок. Набування вмінь, навичок і привичок повинно – особливо в початковій фазі життя – поєднуватись з приємністю. Жартом, гумором, грою. Представлене становище згідне з раніш наведеними результатами досліджень. Враховуючи описані обумовлення, що стосуються формування настанов у дітей, СІОР пропонує наступні матеріали для підтримки безпечної поведінки дітей:

- книгу „Безпечний дитсадок”;
- книжку-розмальовку „Безпечний дитсадок”;
- пазли „Безпечний дитсадок – Літо у садочку дитсадка”.

Книга „Безпечний дитсадок” охоплює цикл виховних занять, які пропагують безпечну поведінку. Цей цикл призначений для вчителів, дітей і батьків.

Розмальовки – це книжечки, які містять різного роду картинки для розмальовки і представляють конкретні оповідання. Представлені оповідання є основою для розмов батьків з дитиною, а картинки відтворюють ситуації, з якими зустрічається дитина у повсякденному житті.

Пазли (з англійської: кросворди, загадки) – їх завданням є закріплення раніш здобутих дитиною знань на тему загроз і способів їх уникнення.

Запропоновані дидактичні матеріали, тобто розмальовки і пазли можна обґрунтувати тим, що у віці 6 – 7 років настає вдосконалення аналітично-синтетичного спостереження. За З. Влодарським і А. Матчаком „Одним з проявів вдосконалення аналітично-синтетичного спостереження є також розвиток в області вміння малювати” [5, с. 314]. Ці автори характеризують малюнки дітей у віці 6 – 7 років наступним чином:

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

„малюнки дітей наприкінці дошкільного віку знаходяться у т.зв. стадії збагаченої та вдосконаленої схеми (перед цим була стадія простої схеми), які є, щоправда, спрощеними і геометричними, проте мають багато деталей і об'єктивно розпізнавальні картини дійсності” [5, с. 314].

Діти молодшого шкільного віку, так само, як у випадку дошкільнят, свою активність виражають у формі гри та художньої творчості, з тією різницею, що додатковою сферою активності дітей молодшого шкільного віку є також навчання.

Про особливе значення як дошкільного, так і молодшого шкільного періоду у розвитку дитини, пише Л. Волошинова. Вона стверджує, що у цивілізаційних суспільствах, в яких школа виконує по відношенню до молодого покоління формуючі функції, пригтовляючи її до життя і професійної діяльності, а також у великій мірі опікунсько-виховні, вона становиться для дитини з моменту вступу до неї потужним фактором розвитку [6, с. 522]. Згідно з концепцією формування у людини настанов на безпечне життя вже з наймолодших років, суттєво, аби одним з напрямків розвитку дітей у школі було вироблення конкретних вмій і знань, необхідних до підготовки для безпечної забави і навчання та безпечного життя і праці.

У літературі підкреслюється, що швидкість обробки інформації зростає разом з розвитком дитини, а це є наслідком того, що багато дій автоматизується. Наступає більш швидкий перегляд збудників, їх впізнання і порівняння з іншими збудниками. Водночас поступово у дітей настає швидше відрізнання збудників, можливість довшої концентрації на одному збуднику та зменшення легкості розпорошення уваги [7, с. 562]. Тому водночас з психічним розвитком дитини можна впроваджувати все новіші і більш складні дидактичні прилади, які служать формуванню у неї правильної поведінки в області безпеки. Автори описаних дидактичних матеріалів підкреслюють, що на етапі навчання у молодших школярів треба посилатися на досвід дитини, набутий у сім'ї, школі і інших середовищах, а також за посередництвом ЗМІ. Вони вказують, що особливу увагу слід керувати на безпеку і здоров'я дитини, підготовку до вміння справлятися з невпевненістю і складністю різних явищ.

СІОР опрацював для дітей у молодшому шкільному віці наступні дидактичні матеріали:

- книга „Безпечна школа – я і Вінні-Пух створюємо безпечну школу”;

- книга „Безпечна школа – розмальовки”;

- настільна гра „Безпечна школа”.

Книга „Безпечна школа – я і Вінні-Пух створюємо безпечну школу” – охоплює програму 14 уроків і містить докладний їх опис та вказівки для вчителів, як вирішити деякі типові проблеми, які з'являються на окремих уроках. Головним героєм книжки є 9-річний Крістофер, учень 3-го класу. Важливе те, що Крістофер з одного боку є однолітком молодших школярів (7 – 10 lat), а з другого боку, він для учнів 1-2 класу в деякому значенні є авторитетом, тому що він – представник найстаршої вікової групи в класах

початкового навчання. Це має значення в ситуації, в якій автори програми намагаються перед усім, щоб діти за допомогою ідентифікації з головним героєм могли повністю пережити його пригоди.

Книга „Безпечна школа – розмальовки” складається з 20 картинок для розмальовки, які представляють різні небезпечні ситуації, які можуть виникнути в школі чи під час забави з друзями. Картинки доповнюють окремі теми уроків і їх завданням є закріпити раніш пройдені теми, зокрема ситуації, в яких діти повинні дотримуватись особливої обережності.

Настільна гра „Безпечна школа” вчить безпечної поведінки у школі. В окреслених місцях карти знаходяться поля, позначені „усмішкою” або „спохмурнілим виразом”. Полям з „усмішкою” відповідають картинки, на яких представлена гарна поведінка, а полям „похмурнілим виразом” відповідають картинки, на яких представлена погана поведінка. Якщо фішка дитини зупиниться на полі з „усмішкою” (гарна поведінка), учень в нагороду може пересунути свою фішку вперед на кількість очок, які викинув за допомогою грального кубика. Але якщо фішка дитини зупиниться на полі з „похмурнілим виразом” (погана поведінка), учень „отримує покарання” і повинен пересунути свою фішку назад на кількість очок, які викинув за допомогою грального кубика.

Треба звернути увагу, що водночас з психічним розвитком дитини автори освітніх матеріалів, про які йдеться у статті, вводять не тільки нові навчальні матеріали (для дітей молодшого шкільного віку введено уроки по формуванню правильної поведінки шляхом показання позитивних взірців поведінки та введено настільну гру, яка спирається на евалюативному компоненті настанов), але такі матеріали вимагають від школярів більшої участі і характеризуються більшою кількістю інформації. Такий підхід при створенні освітніх матеріалів для старших дітей є повністю обґрунтованим, тому що, як пише Р. Каіл, водночас з віком росте швидкість перетворюваних даних, які стосуються різноманітних завдань, у тому числі такими перцепційно-руховими діями, як короткий час реакції на збудник (...), і пізнавальними принципами, такими як додавання “до пам’яті” [8, с. 275].

Були розроблені також допоміжні матеріали для вчителів предмету "культура безпеки" на всіх рівнях шкільної освіти. Ці матеріали є результатом багаторічної розробки програми "Приведення у згідність умов праці в Польщі із стандартами Євросоюзу" та праці колективу, який нараховує 25 осіб, у склад якого входили вчителі – представники всіх типів шкіл. Автори обґрунтовують потребу постання таких матеріалів фактом, що нещасливі випадки залишаються головною причиною смерті серед дітей і підлітків, а ризик нещасливих випадків серед молодих працівників у віці 18 - 24 років є більшим від середнього в 1,4 рази.

Матеріал для 1 – 3 класів середньої школи включає 33 теми дня, поділені на 6 модулів (всього 259 сторінок матеріалу), 29 фоліограм і 9 відеофільмів на вибрані теми занять. Темі модулів: Безпечний шлях до школи і до дому, Принципи безпечної поведінки у школі, Протипожежна

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

безпека, Ергономія у школі і вдома, Гігієна праці у школі і вдома, Безпечна експлуатація предметів і пристроїв.

Матеріал для 4 – 6 класів середньої школи включає 42 теми уроків, поділені на 6 модулів (всього сторінок матеріалу), 38 фоліограм і 16 відеофільмів на вибрані теми занять. Темі модулів: У світі загроз, Безпечна поведінка вдома, Людина та її здоров'я, Безпечна поведінка під час відпочинку, Безпечна поведінка у школі, Безпечна поведінка під час подорожі.

Матеріал для гімназії (7 – 9 клас середньої школи) включає 29 тем уроків, поділених на 5 модулів (всього 302 сторінок матеріалу), 140 фоліограм, 6 додаткових презентацій і 9 відеофільмів на вибрані теми занять. Темі модулів: правила гігієнічного способу життя, Загрози для людини з боку природи, мінімізації цих загроз та правила поведінки у ситуації загроз, Цивілізаційні загрози, способи їх мінімізації та правила поведінки у ситуації загроз, Масові загрози, правила поведінки у ситуації загроз, Правила надання першої допомоги.

Матеріал для шкіл після-гімназійної освіти (10 – 12 клас середньої школи) включає 21 тем уроків, поділені на 5 модулів (всього 253 сторінок матеріалу), 150 фоліограм і 20 відеофільмів на вибрані теми занять. Темі модулів: Правова охорона праці, Елементи ергономії, фізіології і гігієни праці, Загрози і профілактика на робочому місці, Безпека поза працею, Поведінка в ситуації загроз, аварій і нещасних випадків.

Молоді люди, які після закінчення середньої школи вступають у ВНЗи, мають 19 – 20 років. Тобто згідно з теорією Д. Левінсона знаходяться у перехідному періоді до раннього дорослого життя (цей період охоплює 17 – 22 роки життя) [9, с. 410].

Проте багато людей з різних приводів розпочинає навчання у вищих навчальних закладах пізніше. У цьому випадку такі особи знаходяться у періоді молодих дорослих, який триває від 22 до 28 року життя. Б. Зюлковська вказує на наступні зміни, які наступають у цей період у функціонуванні пізнання: „Пізнавальні здібності молодих дорослих презентують найвищі можливості (...), результати IQ ростуть, спостерігається найвищі можливості пам'яті” [10, с. 438-439]. Людина починає виконувати нові суспільні і професійні ролі. Це добрий момент, щоб використати раніш описані зміни у пізнавальних функціях для кращої підготовки до виконання цих ролей. Важливо, щоб під час навчання у ВНЗі студенти приготувалися до виконання своїх обов'язків працівника відповідально і безпечно. Ще донедавна навчання в області безпеки і гігієни праці проходили тільки особи, які були прийняті до праці або вже працювали. Сьогодні Міністерство науки і вищої освіти вводить обов'язок проходження під час навчання у ВНЗі лекцій з безпеки праці і ергономії. Цей обов'язок, стосується, зрозуміло, тільки деяких факультетів, а не всіх. Тому останні матеріали, які будуть нами описані, будуть матеріали для викладачів ВНЗів, які викладають предмет „безпека праці і ергономія”.

Під редакцією Д. Кордацької розроблено освітній пакет для вищих навчальних закладів: „Наука про працю – безпека, гігієна і

ергономія". Цей пакет опрацьовано в 3 варіантах: мультимедійному, інтернет-виданні і друкованому. Цей пакет включає наступні модулі: Ергономія – основні поняття, Правова охорона праці, Антропометричні і біомеханічні фактори, Фізіологічні фактори, Психологічні і суспільні фактори, Загрози від небезпечних і шкідливих факторів на робочому місці, Діагностика і проектування антропотехнічних систем, управління безпекою і гігієною праці. Кожний модуль охоплює: тексти джерел, комплект слайдів, підручник викладача, словник понять. Цей пакет дозволяє викладачу, напр., переглядати джерела за темами, користуватися конспектом, приготувати електронну презентацію матеріалу, роздрукувати матеріали, провести вправи, тести і іспити, генерувати традиційні допоміжні матеріали. Студентам цей пакет дає можливість ефективного самостійного навчання шляхом отримання доступу до матеріалів.

Представлена характеристика розроблених дидактичних матеріалів для формування настанов безпечної поведінки у дітей, молоді і дорослих, дозволяє стверджувати, що вони не тільки згідні з концепцією формування культури безпеки від наймолодших років життя людини, але також повністю враховують педагогічні і психологічні обумовлення її розвитку.

У цій статті представлено аналітичну характеристику польської розробки освітньої системи у формуванні настанов безпечної поведінки на різних рівнях розвитку особистості – від дитини в дитсадку до дорослої людини у професійній праці. Ця система має суттєве значення з точки зору безпеки та гігієни праці. Необхідно враховувати факт, що формування настанов і поведінки у області здоров'я у дорослих працівників може модифікуватися тільки в обмеженому ступеню. Вони справді формуються на більш ранніх стадіях життя. Хоча все більш популярною є "пропаганда здоров'я в робочому середовищі", треба підкреслити, що вона тільки у невеликому ступеню може модифікувати культуру безпеки праці.

Література

- 1.Бобровска-Новак В. Історія дошкільного виховання, Видавництво шкільне і педагогічне, Варшава 1978.
- 2.Ребер А. С. Ребер Е. С. Словник психології, Видавництво наукове Scholar, Варшава 2005.
- 3.Стемберг Р. Й. Впровадження до психології, Видавництво шкільне і педагогічне, Варшава 1999.
- 4.Ягодінська М. Розвиток пам'яті у дитинстві, Гданське видавництво психологічне, Гданськ 2003.
- 5.Матчак А., Влодарські З., Впровадження до психології Видавництво шкільне і педагогічне, Варшава 1992.
- 6.Волошинова Л., Молодший шкільний вік, // Психологія розвитку дітей і молоді, Ред .М. Жебровська, Державне наукове видавництво, Варшава 1976.
- 7.Фельдман Р., Зрозуміти психологію, Видавництво Astrum, Вроцлав 1998.
- 8.Бі Х., Психологія розвитку людини, Видавництво Zysk і S-ka, Познань 2004.
- 9.Хелмс Б. Д., Тернер С. Й., Розвиток людини, Видавництво шкільне і

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

педагогічне, Варшава 1999.

10. Зюлковська Б., Період ранньої дорослості. Як оцінити потенціал молодих дорослих? // Психологічний портрет людини – Практична психологія розвитку, Ред. Бжезіньска А. І., Гданське психологічне видавництво, Гданськ 2005.

Мирослав Чапка, Контни Уршула
Формирование правильных установок по вопросам
безопасности у детей, молодежи и взрослых

Аннотация. Данная статья дает аналитическую характеристику польской образовательной системы помощи в становлении основ здоровья и безопасности на разных уровнях личностного развития- от ребенка дошкольного возраста до трудоспособного населения.

Ключевые слова: охрана труда, создание основ охраны труда, ознакомление и обучение безопасности здоровья на рабочем месте.

Miroslav Chapka, Kontyn Urshula
Formation of correct guidance on safety for children, youth and adults

Summary. This paper presents an analytical characteristics of Polish study of system of educational help in health safety forming on various levels of personality development – from a child to the adult workforce.

Keywords: work safety, forming basis of work safety, teaching health safety in the workplacework.